מאי חדוש °לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך כל שיש לו נחלה יש לו גבול כל שאין לו נחלה אין לו גבול נאמנים לומר קברנו והא לית להו °ולפני עור לא תתן מכשול א"ר אבהו בכהן עומד שם ודילמא כהן טמא הוא דנקיט תרומה בידיה ודילמא תרומה טמאה היא דקאכיל מינה אי הכי מאי למימרא מהו דתימא לא בקיאי ביצירה קמ"ל: נאמנין על הבהמה וכו': והא לית להו ולפני עור לא תתן מכשול א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן בגוזז ועובר אי הכי מאי למימרא מהו דתימא לא בקיאי בטינוף קמ"ל: נאמנין על ציון וכו': ואע"ג דמדרבנן הוא כיון דכתיבא מזהר זהירי ביה דכתיב °וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון: אבל אין נאמנין לא על הסככות וכו': סככות *דתנן ״אלו הן סככות אילן המיסך על הארץ פרעות דתנן [א] *״אבנים פרעות היוצאות מן הגדר בית הפרס *א"ר יהודה א"ר שמואל ״מנפח אדם בית הפרס והולך ״רב יהודה בר אמי משמיה דרב יהודה אמר בית הפרס שנידש טהור ותנא ״החורש בית הקברות הרי זה עושה בית הפרס ועד כמה הוא עושה ״מלא מענה מאה אמה בית ארבעת סאין רבי יוסי אומר חמש ולא מהימני והתניא שדה שאבד בה קבר נאמן כותי לומר אין שם קבר לפי שאינו מעיד אלא על גופו של קבר אילן שהוא מיסך על הארץ נאמן לומר אין תחתיו קבר לפי שאינו מעיד אלא על גופו של קבר א"ר יוחנן במהלך ובא על פני כולה אי הכי מאי למימרא מהו דתימא *רצועה נפקא קמ"ל: זה הכלל כו': זה הכלל לאתויי מאי לאתויי תחומין ויין נסך:

הדרן עלך דם הנדה

דברים יט יד · ויקרא יט יד · יחזקאל לט

מאי דרדש. כותיים שאין קוברים את הנפלים: לא תסיג גבול רעך. ומוקמינן לה בספרי* במוכר קברי אבותיו: נאמנין לומר קברנו. דמידי דאורייתא הוא טומאת המת: והא לית להו ולפני עור לא תתן מכשול. לא דרשי ליה במכשילים את חבירו ולא איכפת להם אם הם מוטאים על פיהם: בכהן. כותי עומד שם: דקאכיל מינה. ותרומה טמאה באוכלה לטהור וכ"ש לטמא: לא בקיאי ביצירה. וכי קברי נפל לא ידעי דהוא בן מ' יום וקברי מילא בעלמא הוא ואינו מטמא: בטינוף. בבהמה דקה ופוטר את הבהמה מן הבכורה ובבכורות (דף כב.) מפרש מאי טינוף שמגלגלת ומוציאה דם דרך רחם והוא הולד שנימוח ויוצא הלכך הבא אחריו אינו בכור והני כותיים לא בקיאי בטינוף וחיישינן דלא טינף ואמרו טינוף הוא ופוטרין את הבא אחריו קמ"ל: על ציון. שציינו וסומכין עליהן ועבדינן טהרות היכא דלא לייט: אילן המיסך על הארץ. והוא סמוך לדרך בית הקברות וחיישינן דמיתרמי בין השמשות וקברי התם ואם הענפים מובדלים שאין האהל שלם וידוע ודאי שיש קבר תחת(א) האהלות ואין ידוע איזה הוא והכותי מעיד על אחד זה טהור אינו נאמן לפי שאינו חש על הספק ותולה הטומאה באהל שני מספק: פרעות. (ב) גדולות ובולטות מן הגדר וקבור מת תחת אחת מהן ואין אנו יודעין תחת איזו מהן ובא כותי והעיד על מקצתן שהן טהורות אינו נאמן משום דלספקא לא חייש ותולה הספק באחרות: בית הפרס. שדה שנחרש בה קבר ואוקמי רבנן (ג)על סביבות הקבר מאה אמה בספק טומאה שדיקדקה המחרישה את העצמות ומגלגלתן: מנפח. דבשר ליכא ועצם כשעורה לא מטמא אלא במגע ובמשא הלכך מנפח כדי שלא יגעו רגליו בו והולך: שנידש. ברגלי אדם שהרגלים כתשוהו את העצמות ושחקום: פרס. לשון דבר שבור ופרוס על שם שנפרסו העצמות: בית ארבעת סאין. הוינו ק' על ק' שהרי חצר המשכן מאה על חמשים והוא בית סאתים: שדה שאבד בה קבר. מיקרי נמי בית הפרס ורבנן גזרו בכולה דתנן במועד קטן (דף ה:) ג' בית הפרס הן שדה שאבד בה קבר ושנחרש בה קבר ושדה בוכין: שאין מעיד אלא על גופו של קבר. דכיון דאמרי אין שם קבר ברום זה על גופו של קבר הוא מעיד וגופו של קבר דאורייתא ובדאורייתא מהימני. אלמא נאמנין על בית הפרס ועל (בית) הסככות(ד): מהלך על פני כל השדה. דכיון דעל פני כולה מהלך ודאי פשיטא ליה דליכא הטומאה משם ומתני' דקתני דאין נאמן כגון שאינו מהלך על פני כולה שמשייר רוח אחת הלכך אפילו במקום שעבר אינו נאמן משום דאיהו לספקא לא חייש: מאי למימרא. נהי דלספק לא חייש לודאי חייש וכיון דפשיטא לן דקבר הוה בה והוא מהלך על פני כולה הרי עובר על מקום הקבר ואי לאו דקים ליה שניטלה הטומאה לא עבר: רצועה נפקא. מן השדה וקראת על שם שדה זו ושם הוא תולה את מקום הטומאה והכא עבר מספקא דלספקא לא חייש: קמ"ל. כיון דעל כל ד' רוחותיה עובר (ה)אמוכה לרצועה לא חיישינן: לאתויי תחומין. אין נאמנין לומר עד כאן תחום שבת דתחומין דרבנן וכותיים לא סבירא להו: יין נסך. דאין כותי מקפיד על מגע עובד כוכבים:

הדרן עלך דם הנדה

ודלמא כהן טמא הוא · ואע"ג דטמא נמי אסור לשהות בבית הקברות דבנזיר בפרק מי שאמר (דף יז) בעי נזיר והוא בבית הקברות מי בעי שהייה למלקות או לא ובפרק ג' מינין (שם דף מב:) אמר רב האי נזיר שעומד בבית הקברות והביאו לו מתו או מת אחר חייב וטעמא לפי שמוסיף טומאה עליו דבקונטרס שונין את האחר אב הטומאה כדאמר התם סתמא לית להו האך (ו) מימרות:

ובנה אצלו ציון · במועד קטן (דף ה.) מפיק מהכא ציון של בית הקברות וא"ת ולר"ש דאמר* אין קברי עובדי כוכבים מטמאין באהל היכי מפיק מהכא הא אמר במ"ק דאין מציינין אלא על טומאת אהל וי"ל מדמציינין לפי שטעה ציון משום טומאת מגע ומשא אם כן בכל המתים יש לציין בטומאת אהל ולמאי דבעי למימר בהבא על יבמתו (יבמות דף סא.) דלר"ש מתי עובדי כוכבים לא מטמאי אפילו במגע ובמשא נפיק ליה לר"ש ציון מדרשא אחריתי דהתם וציון דגבי גוג לאו משום טומאה אלא לנקות הארץ מן המתים וא"ת ולר"ש דדריש (שם) דאין עובדי כוכבים קרויין אדם הא כתיב וראה עצם אדם וי"ל דנקט אדם לאפוקי דס"ד דקברו שם עצמות בהמה:

אילן המיסך · מיירי בידוע שיש מת קבור שם אך שאין ידוע תחת איזו ענף ואין כותי נאמן לומר שאינו קבור תחת ענף זה ואפילו הולך תחתיו דאין מקפיד על ספק טומאה ודוקא במאהיל על פני כולה אמר בסמוך דנאמן ומה שפ"ה אילן בסמוך לבית הקברות ופעמים קוברין שם בהכנס פירש כן כיון שצריך לפרש בידוע שמת קבור שם דבספק לא היה נאמן אפילו היה מהלך על פני כולה ואע"ג דספק טומאה ברה"ר טהור הכא גזור רבנן והא דקאמר לקמן בפ"ב (דף סח:) דסככות ופרעות לאו אהל הוא ורבנן גזרו עלייהו לאו דוקא קאמר דלאו אהל הוא דטולאי קבור שם איירי כדפי' אלא כלומר אך טומאת אהל אינה אלא מדרבנן דברה"ר ספקו טהור אע"ג הענפים המובדלין זה מזה רואים אותם כאילו הן סמוכות ליחשב אהל *כדאמר באהלות (דף שם) המיסך על הארץ רבי יהודה אומר רואין התחתונות כאילו שוכת למעלה והעליונות כאילו יורדות למטה ואם הן טנגות זו בזו כפותח טפח מביאות ומולכות כו': **בית** הפרס · על שם פריסה שהעצמות נפרסים במדרס רגלים או ע"י מחרישה ובשדה שאבד בה קבר לא שייך האי טעמא וקרי ליה בפ"ק דמועד קטן (דף ה.) בית הפרס ושמא אגב דקרי בית הפרס לשדה שנחרש בה קבר קרי גם לאבד בית הפרס א"נ לשון בית הפרס על שם שפרסות רגלי אדם נמנעות מלילך שם מפני הטומאה ובפ"ק דמ"ק (דף ה.) תניא גבי בית הפרס הוא שדה שנחרש בה קבר ושאבד בה קבר ושדה בוכים ומפרש טעמא דשדה בוכים משום יאוש בעלים ומפרש בערוך *שדה מיוחד שקרובי המת מבילין אותו על אותו שדה ואנשי בית הקברות באין לקראתו ובוכים יחד (ז) וכו' והראשונים חוזרים לביתם ואלו נוטלין אותו ומוליכין אותו לקוברו ואותו שדה טמא דשמא נתדלדל ונתפצע מעט מעט ממנו ונפל ושכחוהו ורבינו שמואל פי' פעמים שבני העיר מניחין אותו שם לפי שסוברין שאנשי בית הקברות יטלוהו וישאו אותו ובני בית הקברות יסברו שאנשי העיר יוליכוהו לבית הקברות ונשאר שם ועוד פי' שם שדה טוכן שדה שיש בה טכין ומניחין המת שם לפי שעה עד שיהו פנויים להוליכו לבית הקברות לקוברו ופעמים שנשכח שם ולא הוסר והוו יאוש בעלים: **בית** הפרס שנידש טהור · אשדה שנחרש בה קבר קאי ומספקינן לעצם כשעורה ק' אמה סביבות הקבר דכיון שנידש ונרמס ברגלים י"ל שהוליכו כשעורה משם אבל אשדה שאבד בה קבר לא שייכא הך קולא: **מלא** מענה ק' אמה · בתוספתא דאהלות [רפי"ח] מפרש דהאך ק' אמה הינו לכל רוח: **אמר** ר' יוחנן במהלך ובא על פני כולה · אבל בשדה שנחרש בה קבר אפילו מהלך ובא על פני כולה לא מהימן דאין כאן אלא ספקא דרבנן שמא הסיט עצם כשעורה ואין הסיטו מעשה עליה וא"ת כי היכי דלענין קברות דאורייתא מהימן לאוקימנא בכהן עומד שם ה"נ ליתני כמתני' דמהימן אסככות ופרעות ובמהלך על פני כולה וי"ל דלא חשיבא ליה למתני' רבותא לאשמועינן דלא חיישינן לרצועה נפקא ועוד אבית הפרס דנחרש בה קבר לא מהני מהלך ובא על פני כולה כדפרישית אלא דוקא באבד בה קבר וא"ת ובאבד נמי היכי מהני דלמא (ח) טמאה היא וי"ל דמיירי דנקיט תרומה ואכיל מינה כדקאמר לעיל וה"ה דנקט ולא אכיל וכגון שידוע לנו שהיא טהורה דלא ״הוה כותי מטמא לה:

הדרן עלך דם הנדה

ל א ב מיי׳ פי״ג מהל׳ טומאת מת הלכה ג:

לא ג מיי׳ פ״ו מהל׳ קרבן פסח הלכה ח:

לב ד המיי׳ פ״י מהל׳ טומאת מת הלכה א:

* * *

מוסף רש״י

ובנה אצלו ציון. סימן שיש כאן עצם של מת כדי שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועושי טהרות (יחזקאל לט טו). מנפח אדם בית הפרס והולך. בנפיחה ואם יש עצם כשעורה רואהו ונושא ממנו (חגיגה כה: ובפי״ן נדרים יח:) דשלא ספיקא משום עצמות היא, ועצמות בלא בשר אינו מטמא באהל, וכשמנפח לפני רגליו, אם יש שם עצם גדול נראה מאליו ועצם קטן נראה בנפיחה ואינו מקיפו ברגליו (ערובין ל: ובפי״ן פסחים צב:) ואהל אינו מטמאו דהא אין טומאת אהל בעצמות אלא רוב בנין ורוב מנין (פסחים ובפי״ן כתובות כח:). והכן מזיקה לעושה פסח לישמרי ולא לאוכלי תרומה כדאמרינן כשומר נקודים (כריתות שם). בית הפרס שנידש. כדריסת רגלי בני אדם (ערובין ל: ובפי״ן כתובות שם ובכורות כח.). טהור. דסלינן לקולא ואמרינן כל העצמות נכתשו לגמרי מכשיעור (כתובות שם) שאי אפשר לעצם כשעורה שלא יהא נידש ברגל (בכורות שם) או: שדריסת הרגלים העבירתן והכא לעשות פסחו ידקדק אם נידש ויעבור, אבל לאכילת תרומה לא סמכינן עלה, שיכול להמתין, ובית הפרס מדבריהם ולא העמידום במקום כרת דפסח (פסחים צב:). מאה אמה. שכך שיערו שהמחרישה מולכת את עצמות המת ולמאה עם או הפיס המהלך בו את עצם כשעורה שמטמא במגע ובמשא (כתובות שם). הדרן עלך דם הנדה

* * *

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה אילן וכו׳ קבר תחת אחד מהאהלות: (ב) ד״ה פרעות אבנים גדולות: (ג) ד״ה בית הפרס וכו׳ רבנן כל סביבות: (ד) ד״ה שאין וכו׳ הסככות כצ״ל ואח״כ מ״ה מהלך וכו׳: (ה) ד״ה קמ״ל וכו׳ עובר לרצועה כצ״ל ותיבת אמוכה נמחק: (ו) תוס׳ ד״ה ודילמא וכו׳ [illegible]: (ז) ד״ה בית הפרס וכו׳ ובוכים יחד כצ״ל: (ח) ד״ה אמר וכו׳ [illegible]:

* * *

גליון הש״ס

רש״י ד״ה דקאכיל מינה ותרומה טמאה באוכלה לטהור [illegible]

* * *

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ אבנים פרעות · [illegible]

* * *

הגהות מהר״ב רנשבורג

א) גמ׳ מאי חדוש לא תסיג · [illegible] ח״ק:

* * *

תוספי הרא״ש

בכהן עומד · [illegible] נמי בפ״ג מינין אמר רב התנא נזיר שהיה עומד בבית הקברות והושיטו לו מתו ומת אחר חייב · וי״ל דכותאי לית להו הא דרב דהתנא אלא סברי כשהוא טמא אינו מוזהר עוד שלא להוסיף טומאה: אילן המיסך על הארץ · מיירי שידוע לנו בודאי שמת קבור תחתיו ואינו ידוע לנו תחת איזה מן הענפים ואין הכותי נאמן לומר תחת ענף אחד הוא קבור אפי׳ הוא הולך תחת שאר הענפים שאינו מקפיד על ספק טומאה כדמוכח בסמוך דאינו נאמן אלא בהולך על פני כולה · ומה שפרש״י אילן המסיך לבית הקברות ופעמים קוברין שם אורחא דמילתא נקט אבל לעולם צריך שיהא ודאי (שיש מת קבור תחתיו שאם היה ספק לא היה הכותי נאמן אפי׳ הולך) על פני כולה ואע״ג בספק טומאה ברה״ר ספיקו טהור הכא גזור רבנן: בית הפרס · פרש״י על שם שהעצמות נפרסין ונפרכין במדרס רגלי אדם או ע״י המחרישה ואע״ג דבשדה שאבד בו קבר לא שייך האי טעמא וא״ת קרי ליה בית הפרס בפ״ק דמועד קטן · וי״ל דאגב שקרי לשדה (שנאבד) [שנחרש] בו קבר בית הפרס קרי ליה נמי להאי הכי א״נ לשון בית הפרס הוי על שם שפרסות רגלים נמנעין לילך שם מפני הטומאה בפ״ק דמועד קטן (ר״ל דאגב) תניא ג׳ בית הפרס הן שדה שאבד בו קבר ושדה שנחרש בו קבר ושדה בוכים ומפרש [illegible] יאוש בעלים ומפרש בערוך דשדה מיוחד יש שקרובי המת מביאין אותו עד אותו מקום ואנשי בית הקברות באין לקראתם ובוכין ומספידין שם ביחד והראשונים חוזרים לביתם ואלו נוטלים אותו ומוליכים אותו לבית הקברות ואותו השדה טמא שמא נדלדל ונתגלגל ממנו מקום ונפל שם ושכחוהו · ורשב״ם פי׳ פעמים שבני העיר מביאין אותו שם וסבורין שאנשי בית הקברות יטלוהו משם ובני הקברות סבורין שאנשי העיר יוליכוהו לבית הקברות ונשאר שם והוו יאוש בעלים: במהלך ובא על פני כולה · ובכהן אוכל תרומה כדלעיל · אבל בשדה שנחרש בה קבר אפי׳ אם מהלך על פני כולה אינו נאמן דספק הוא אם יש טומאה כלל דשמא לא נשאר עצם כשעורה שלא נחרש במחרישה והוא לא חייש לספק טומאה: רצועה נפקא · ובאילן שמא היה ענף יוצא מן האילן ונקצץ ותולה בו הטומאה · ותימה כיון שאמ׳ מתניתין נאמנין על ציון הקבר ליתני נמי נאמנין על (הקברות) [הסככות ופרעות] ולוקמא במהלך על פני כולה וי״ל דלא חשיב ליה חדוש הך דאיסור רצועה נפקא כמו איסור לא בקיאי ביצירה ובטינוף וציון שהוא מדרבנן: סליק פירקא